

УДК 330.322.5

*В. Я. Чевганова,
к. е. н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства,
Полтавський національний технічний університет імені Ю. Кондратюка
А. С. Скрильник,
асистент кафедри економіки підприємства,
Полтавський національний технічний університет імені Ю. Кондратюка
Я. Г. Пройдак,
студент фінансово-економічного факультету,
Полтавський національний технічний університет імені Ю. Кондратюка*

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню процесів формування та використання власних інвестиційних ресурсів на підприємствах малого бізнесу, оцінки факторів, що негативно впливають на їх інвестиційну діяльність, та напрямів її активізації.

Clause is devoted to research of processes of formation and use of own investment resources at the enterprises of small business, estimation of the factors, which negative-ly influence their investment activity and directions of its activization.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційні ресурси, власні інвестиційні ресурси, проект, чистий прибуток, амортизаційні відрахування, валові капітальні інвестиції, чисті капітальні інвестиції.

Key words: the investments, investment resources, own investment resources, project, pure profit, amortisation deductions, total capital investments, pure capital investments.

ВСТУП

Сучасні трансформаційні процеси в економіці України та ефективність їх реалізації є головним чинником досягнення позитивних тенденцій в розвитку національної економіки і забезпечення її стійкого зростання.

Основним джерелом розвитку національної економіки є мобілізація й ефективне використання всього комплексу державних і регіональних ресурсів та умов. Серед найважливіших шляхів зміцнення і ефективного використання ресурсного потенціалу державного розвитку особливе місце посідає розвиток малого підприємства [1, с. 8]. Всебічне проникнення малого підприємства у економічну систему є необхідною передумовою переходу економіки на ринкові рейки, ефективної реструктуризації виробництва та його інноваційних розвиток, розв'язання проблем зайнятості, підвищення рівня життя населення тощо [2, с. 10—12]. В сучасних наукових виданнях науковці виділяють різні причини, що гальмують всебічний розвиток малого бізнесу та спричиняють обмеженість його доступу до фундаментальних джерел фінансування інвестиційної діяльності. Особливості формування та використання інвестиційних ресурсів підприємств досить широко розглянуті в науковій літературі, але питанню оцінки наявних джерел фінансування інвестиційної діяльності на підприємствах малого бізнесу, їх накопичення і використанню приділено мало уваги.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою написання даної наукової статті є дослідження наявних джерел формування власних інвести-

ційних ресурсів на малих підприємствах та оцінка ефективності їх перетворення в об'єкти капітальних вкладень в цілому по підприємствах за видами економічної діяльності у період з 2006 по 2009 роки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Формування структури інвестиційних ресурсів на підприємстві є складним процесом, який зазнає впливу великої кількості суб'єктивних і об'єктивних факторів, що формуються під впливом змін внутрішнього та зовнішнього середовища підприємств чи інвестиційних проектів. Провідні науковці-економісти, такі, як В.М. Гриньова, В.О. Коюда, Т.І. Лепейко, О.П. Коюда, Т.В. Майорова, І.П. Мойсєєнко, А.А. Пересада [3; 4; 5], виділяють такі головними джерела формування інвестиційних ресурсів: власні, залучені й позикові. Кожен із цих видів інвестиційних ресурсів має свої позитивні і негативні сторони, переваги і недоліки використання яких проаналізуємо в табл. 1.

Власні інвестиційні ресурси малих підприємств формуються за рахунок чистого прибутку; нерозподіленого прибутку; амортизаційних відрахувань; страхових відшкодувань збитків; реінвестування шляхом продажу основних фондів та оптимізації структури оборотних засобів; штрафи, пені тощо [3; 4]. Залучені інвестиційні ресурси малих підприємств формуються за рахунок кредиторської заборгованості за видами; внески до статутного та інших фондів засновників; приріст заборгованості з оплати праці; об'єднання підприємств. Позикові інвестиційні ресурси малих підприємств формуються за рахунок короткострокових і довгострокових кредитів і позик; емісія векселів; інвести-

ційного селенгу, лізингу, факторингу, фортфейтингу; прямих та цільових державних кредитів, інвестиційного податкового кредиту, цільових державних асигнувань.

Формування обсягів інвестиційних ресурсів є одним із ключових умов здійснення інвестиційної діяльності на малих підприємствах, використання яких не повинно негативно відображатися на фінансовому стані підприємства та спричиняти його банкрутству [6]. Тому для більшості підприємств малого бізнесу є актуальним питання найбільш ефективного використання власних інвестиційних ресурсів та джерел їх формування. Основою формування власних інвестиційних ресурсів на підприємствах малого бізнесу є сума нарахованих амортизаційних відрахувань протягом звітного періоду і обсяг отриманого чистого прибутку за той же період. У табл. 2 наведено обсяги та динаміку даних джерел інвестиційних ресурсів, що сформувався на малих підприємствах у період 2006—2009 роки [7]. Необхідно зазначити, що найбільша частка амортизаційних відрахувань сконцентрована на підприємствах промисловості, будівництва, діяльності транспорту та підприємствах, що здійснюють операції з нерухомості, інжиніринг тощо. Це пов'язано з тим, що у діяльності дані підприємства використовують велику кількість основних фондів, і їх експлуатація є підґрунтям отримання доходів та прибутків на підприємствах.

Найбільший обсяг чистого прибутку сформовано на підприємствах, що здійснюють фінансову діяльність, будівництва, сільського господарства, підприємств оптово-роздрібною торгівлі, підприємств, що здійснюють операції з нерухомості, інжиніринг. Враховуючи обсяги амортизаційних відрахувань та чистого прибутку отриманого на підприємствах малого бізнесу за період 2006—2009 років можливо розрахувати обсяг власних інвестиційних ресурсів, наявний у малого бізнесу за той же період, що наведено в табл. 3.

При аналізі обсягу капітальних інвестицій на під-

Таблиця 1. Оцінка переваг і недоліків використання різних джерел формування інвестиційних ресурсів на підприємствах малого бізнесу [Розробка авторів]

№	Джерела формування	Переваги використання	Недоліки використання
1	2	3	4
1	Власні	Простота, швидкість та мобільність залучення даних інвестиційних ресурсів, що не потребує сплати відсотків; зменшення ризику банкрутства та неплатоспроможності підприємства; підвищення рівня фінансової стійкості; відсутність застави	Обмеженість обсягів залучення, що впливає на зростання інвестиційної діяльності підприємства; зменшення рентабельності власного капіталу; частка даних ресурсів витрачається на забезпечення функціонування існуючого виробництва і не забезпечує його розвиток
2	Залучені	Середній обсяг залучення, за умови збереження контролю над станом платіжної дисципліни; відсутність витрат, що супроводжують кредити і позики; збільшення зовнішнього контролю за інвестиційними процесами на підприємстві	Недосконалий фінансовий ринок; погіршення стану мотивації праці за рахунок збільшення кредиторської заборгованості з оплати праці та учасниками підприємства
3	Позикові	Високий обсяг залучення при умові збереження автономії діяльності підприємства; підвищення рівня кредитоспроможності підприємства; підвищення рентабельності власного капіталу; підвищення ефективності планування та прогнозування бізнесу в довгостроковому періоді	Надання гарантій та застав майном підприємства; збільшення ризику банкрутства та неплатоспроможності; збільшення витрат, що супроводжують кредити і позики; складність процедури отримання; підвищення залежності інвестиційних процесів від коливань в зовнішньому середовищі.

Таблиця 2. Динаміка власних інвестиційних джерел малого бізнесу за 2006—2009 роки за видами економічної діяльності [Розробка авторів]

№	Види економічної діяльності	Обсяг амортизаційних відрахувань, млн грн.				Чистий прибуток, отриманий МП, млн грн.			
		За 2006 рік	За 2007 рік	За 2008 рік	За 2009 рік	За 2006 рік	За 2007 рік	За 2008 рік	За 2009 рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Усього по малим підприємствам		6753	8338	9472	10849	16903	22935	28997	29732
в тому числі:									
1	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	354,2	441,6	591,4	710,6	965	1697	2499	2720
2	Промисловість	890,2	1066	1228	1432	1794	1815	2026	1863
3	Будівництво	402,1	530,4	745,9	870,1	1091	1665	1920	3234
4	Оптова та роздрібна торгівля; посередництво в оптовій торгівлі	1229	1379	2174	2094	4518	5742	7034	5729
5	Торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	149,9	182,1	226,4	430,6	272,7	460,3	330	456,5
6	Діяльність готелів та ресторанів	122,9	127	148,8	178,8	107,2	127,2	107,4	143,4
7	Діяльність транспорту та зв'язку	551,9	794,4	861	950,2	534,2	616,1	1083	920
8	Фінансова діяльність	81,3	145,9	135,9	170,9	2939	5261	6380	7859
9	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання інших послуг	2699	3362	2993	3619	4339	5250	7269	6495
10	Освіта	15,2	18,2	35	23,6	31	41,1	48,8	32,4
11	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	45,7	63,5	75,1	82,1	45,8	51,5	76	61,5
12	Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері туризму	198	220,7	248,4	278	192,1	198,1	212,1	205,5

Таблиця 3. Динаміка валових капітальних інвестицій та власний інвестиційних ресурсів на підприємствах малого бізнесу у період 2006—2009 роки за видами економічної діяльності [Розробка авторів]

№	Види економічної діяльності	Обсяг власного інвестиційний ресурсів малих підприємств, млн грн.				Обсяг валових капітальних інвестицій на малих підприємствах, млн грн.			
		за 2006 рік	за 2007 рік	за 2008 рік	за 2009 рік	за 2006 рік	за 2007 рік	за 2008 рік	за 2009 рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Усього по малим підприємствам		23656	31272	38468	40581	30892	45361	53217	34052
в тому числі:									
1	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	1319	2138	3090	3430	1263	2265	2223	1622
2	Промисловість	2684	2881	3254	3296	2840	4228	4455	2795
3	Будівництво	1493	2196	2666	4105	3732	6479	8136	3301
4	Оптова та роздрібна торгівля; посередництво в оптовій торгівлі	5747	7120	9208	7823	6372	8379	9039	6628
5	Торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	422,6	642,4	556,4	887,1	746,1	1036	778	566
6	Діяльність готелів та ресторанів	230,1	254,2	256,2	322,2	763,3	649,3	644,2	482,7
7	Діяльність транспорту та зв'язку	1086	1411	1944	1870	1743	2522	2899	1632
8	Фінансова діяльність	3020	5407	6516	8030	516,2	1134	986,7	511,2
9	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання інших послуг	7038	8612	10262	10114	12309	17645	23166	15905
10	Освіта	46,2	59,3	83,8	56	24,2	42	71	25,9
11	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	91,5	115	151,1	143,6	172,1	364,3	157,6	127,8
12	Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері туризму	390,1	418,8	460,5	483,5	376,9	596,7	646,3	440,4

приємствах малого бізнесу за видами економічної діяльності, що наведено в табл. 3, необхідно відмітити, що їх найбільша частка припадає на підприємства оптово-роздрібною торгівлі, підприємств промисловості, будівництва та сільського господарства.

Однак, за обсягом валових капітальних інвестицій неможливо оцінити ефективність інвестиційних процесів на підприємстві та засад його розвитку. Тому доцільно розраховувати по підприємствах малого бізнесу за видами економічної діяльності обсяги чистих капітальних вкладень, що визначаються як різниця між обсягом валових капітальних витрат та сумою амортизаційних відрахувань. Це пов'язано з тим, що при нецільовому використанні амортизаційних відрахувань, підприємства втрачають власний виробничий потенціал і тільки за рахунок чистого прибутку можливо забезпечити динамічний процес його розвитку. Тому в табл. 4 визначено обсяг чистих капітальних інвестицій на малих підприємствах у 2006—2009 роках.

Позитивним результатом інвестиційної діяльності на малих підприємствах є відсутність від'ємних значень чистих капітальних інвестицій протягом періоду, що аналізується. Тобто можна стверджувати, що усі малі підприємства за видами економічної діяльності використовували амортизаційні відрахування по суті, і забезпечували постійний процес оновлення діючих основних фондів.

Найбільшу суму капітальних інвестицій, що направлена на розвиток господарської діяльності витратили підприємства, що здійснюють операції з нерухомості, підприємства оптово-роздрібною торгівлі та будівельні підприємства. При цьому процес фінансового забезпечення інвестиційної діяльності є вкрай негативним на підприємствах сільськогосподарської діяльності та підприємств, що здійснюють фінансову діяльність, про що свідчить розрахунок обсягу невикористаних власних інвестиційних ресурсів, наведеного в табл. 4. Отримані значення резервів невикористаних власних інвестиційних ресурсів на малих підприємствах за видами економічної діяльності свідчать про те, що на сьогодні керівництво більшості підприємств не зацікавлено в повному використанні наявних інвестиційних ресурсів для розвитку власного бізнесу. Це зумовлено наступним:

— потенційні споживачі малих підприємств не підвищують вимоги до якості (сервісу, гарантії) продукції

(товарів, робіт, послуг), а найбільш конкурентним ринковим фактором виступає ціна;

— нестабільність умов зовнішнього середовища підприємницької діяльності, а саме: непрозорість та корумпованість отримання ліцензій, дозволів, сертифікатів, паспортів, договорів на оренду землі тощо, — зумовлює суттєві витрати на їх отримання, що, безумовно, зменшує обсяг наявних інвестиційних ресурсів;

— недостатність свідомості у керівників підприємств малого бізнесу щодо формування та обґрунтування проектів і програм розвитку власної справи, обмеженість доступу до новітніх вітчизняних чи іноземних інноваційних розробок, недосконалість оцінки їх реальної вартості та адаптації до сучасного ринкового середовища економіки України.

ВИСНОВОК

Підводячи підсумки проведеного дослідження ефективності використання власних інвестиційних ресурсів на підприємствах малого бізнесу, що наведені в табл. 4, можливо зробити наступні висновки.

1.) За умови обмеженості доступу до кредитних ресурсів та неможливості використання усього комплексу залучених інвестиційних ресурсів, за підсумками 2009 року, підприємства в цілому не використало 12,475 млрд грн. власних інвестиційних ресурсів, які можливо було б ви-

користати для фінансування власного розвитку чи перерозподілу в інші галузі національного господарства. Найбільшу суму інвестиційних ресурсів не використано в сільському господарстві, підприємствами оптово-роздрібною торгівлі та на підприємствах, що здійснюють фінансову діяльність. Можливими причинами такої політики підприємств є направлення грошових потоків на збільшення обсягів запасів та резервування коштів для зменшення ризиків майбутніх періодів.

2. На 2010 рік доходи Державного бюджету України були визначені на рівні 252.717.9 млн грн., в свою чергу, резерв власних інвестиційних ресурсів складає 4,93% від національного бюджету, а за умови, що державне фінансування програм підтримки розвитку малого та середнього бізнесу щороку уповільнюється на фоні світової фінансової кризи та значних темпів інфляції в країні, концентрація та акумуляція даних фінансових ресурсів у об'єкти інвестування було б значним поштовхом для розвитку національної економіки [8].

3. За оцінками Міжнародного валютного фонду, обсяг тіньової економіки в Україні у 2009 році та на початок 2010 року складає біля 52%, а з врахуванням того, що більша його частка формується на підприємствах малого бізнесу, можна стверджувати, що сума отриманого резерву невикористаних інвестиційних ресурсів при детінізації економіки країни та діяльності малого бізнесу за видами економічної діяльності збільшиться в рази. Тобто ключовою умовою діяльності малого бізнесу, направленою на його стрімке зростання та розвиток, повинно стати легалізація тіньових грошових потоків, їх концентрація та направлення на реалізації сучасних та інноваційних проектів чи програм, які підвищать конкурентоздатності малого бізнесу, сформулюють для малих підприємств нові конкурентні переваги, що в свою чергу забезпечить їх лідируючі позиції не тільки на ринках СНД, а й на міжнародному рівні.

Література:

1. Малий бізнес України. Підприємці здатні відродити країну / [Білоус Г.М., Бірюков Л.В., Биковець В.М. та ін.]; Асоц. сприяння розвитку приват. підприємництва в Україні "Єднання" [Редкол.: Н.Д.Кожевіна та ін.]. — К., 2005. — 140 с.

Таблиця 4. Динаміка чистих капітальних інвестицій та резервів невикористаних інвестиційних ресурсів на підприємствах малого бізнесу у період 2006—2009 роки за видами економічної діяльності [Розробка авторів]

№	Види економічної діяльності	Обсяг чистих капітальних інвестицій на малих підприємствах, млн грн.				Резерви власних інвестиційних ресурсів, млн грн.			
		За 2006 рік	За 2007 рік	За 2008 рік	За 2009 рік	За 2006 рік	За 2007 рік	За 2008 рік	За 2009 рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Усього по малим підприємствам		24140	37023	43746	23203	-7237	-14089	-14749	6529
в тому числі:									
1	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	909,2	1823	1632	911,1	55,8	-126,5	866,8	1809
2	Промисловість	1949	3162	3228	1363	-155,5	-1347	-1201	500,5
3	Будівництво	3330	5948	7390	2431	-2240	-4283	-5469	803,3
4	Оптова та роздрібна торгівля; посередництво в оптовій торгівлі	5143	7001	6865	4533	-625,6	-1259	168,9	1196
5	Торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	596,2	853,5	551,6	135,4	-323,5	-393,2	-221,6	321,1
6	Діяльність готелів та ресторанів	640,4	522,3	495,4	303,9	-533,2	-395,1	-388	-160,5
7	Діяльність транспорту та зв'язку	1191	1728	2038	682	-657,1	-1111	-955,2	238
8	Фінансова діяльність	434,9	987,9	850,8	340,3	2504	4273	5529	7519
9	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання інших послуг	9610	14283	20173	12286	-5271	-9033	-12905	-5791
10	Освіта	9	23,8	36	2,3	22	17,3	12,8	30,1
11	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	126,4	300,8	82,5	45,7	-80,6	-249,3	-6,5	15,8
12	Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері туризму	178,9	376	397,9	162,4	13,2	-177,9	-185,8	43,1
Всього резервів власних інвестиційних ресурсів						2595	4291	6578	12475

2. Варналій З.С., Лукашенко А.М. Моніторинг малого підприємництва України (економічні та правові аспекти) / Ін-т приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. — К., 2006. — 63 с.

3. Інвестування: навч. посіб. / В.М. Гриньова, В.О. Коюда, Т.І. Лепейко, О.П. Коюда. За заг. ред. Гриньової. — 2-ге вид., доопр. і доп. — Х.: Інжек, 2005. — 664 с.

4. Т.В. Майорова. Інвестиційна діяльність: підручник для студентів вищих навч. закладів / Майорова Т.В.; — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 472 с.

5. Інвестування: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / А.А. Пересада, О.О. Смірнова, С.В. Онікієнко, О.О. Ляхова. — К.: КНЕУ, 2001. — 251 с.

6. Стойка В. Инвестиционная деятельность: проблемы и пути решения. / В. Стойка // Підприємництво, господарство та право. — 2008. — № 12. — С. 64 — 69.

7. Статистичний збірник "Діяльність суб'єктів малого підприємництва". 2009 рік. Державний комітет статистики України — К. 2010.

8. Закон України "Про Державний бюджет України на 2010 рік" N 2154-VI, 27.04.2010 / Голос України від 30.04.2010. — № 80.

Стаття надійшла до редакції 28.06.2011 р.